

## مدل و ساختار نخبگی در قرآن کریم

بهزاد بسطامی\*

زینب السادات حسینی\*\*

### چکیده

قرآن کریم براساس قانده جهان شمولى و جامع نگرى، آموزه هاى وحىانى خود را به شكلى ساختارمند و مبتنى بر الگوى منظم و علمى جهت تأثیرگذارى مطلوب ارائه كرده است. بى تردید با توجه به نقش نخبگان در راهبرى جامعه و اهمیت آن از منظر قرآن کریم، چنین ساختار و مدلى گویا از قرآن کریم امرى اجتناب ناپذیر است. این مقاله جهت دستیابى به ساختار پیش گفته از روش تحلیل محتوایی و بهره گیری از آیات قرآن کریم استفاده کرده است. پس از استخراج مؤلفه هاى کاربردى حاصل از کدگذارى ها، ساختار و مدلى براساس چهار ركن اصلی: ویژگی هاى نخبگان، شیوه هاى تقویت، کارکرد اجتماعى و معیارهاى معرفى و تعریف جدیدى از نخبه بر مبنای شاخصه هاى موجود و مبتنى بر آموزه هاى دینى به دست آمد. از دیگر نتایج رابطه دوسویه میان نخبگان و جامعه بود که در صورت مسئولیت پذیری متقابل، زمینه ایجاد جامعه مطلوب و آرمانى در ابعاد تمدنى آن فراهم خواهد شد. واژگان کلیدی: نخبه، ساختار، نخبه قرآنى، جامعه آرمانى.

---

\* استادیار دانشگاه علوم پزشکی ایلام، دانشکده پزشکی، گروه معارف اسلامى (نویسنده مسئول)  
behzad.bastami@yahoo.com

z.hosseini@umz.ac.ir

\*\* دانشیار دانشگاه مازندران، گروه علوم قرآن و حدیث  
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۴/۳۰ تاریخ تأیید: ۱۳۹۹/۶/۱۷

## ۱. طرح مسئله

قرآن کریم به جهت پرورش فکر و اندیشه، و بسترسازی جهت رشد و تکامل از روش‌هایی همچون ارائه الگو خواسته است که انسان‌هایی که قابلیت رشد و رسیدن به سطوح نخبگی را دارند، در مسیر رشد قرار گرفته و به مقتضای ضرورت‌های جامعه، نقشی اساسی در اعتلای همه جانبه آن ایفا نمایند. بنابراین، برای رسیدن به شرایط مطلوب در جامعه و با توجه به اهمیت نقش نخبگان در سرنوشت جامعه، واکاوی مسائل مربوط به نخبگان، اثرات متقابل نخبگان و جامعه و رصد مرحله‌ای این اثرات امری لازم به نظر می‌رسد. «بسترسازی و فراهم کردن شرایط مطلوب در جامعه اسلامی جهت پرورش فکر و اندیشه و در نهایت نخبه‌پروری ضرورتی اجتناب‌ناپذیر بوده، و پیشرفت همه‌جانبه یک ملت، با ظهور نخبگان در عرصه‌های مختلف همچون علمی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی پیوند ناگسستنی دارد. یک جامعه توسعه یافته، جامعه‌ای است که بتواند نابغه‌های خلاق را تربیت کند و آنان را در خدمت برنامه‌ریزی و مدیریت کشور قرار دهد» (ناظری، ۱۳۹۲، ص ۲۵۹).

در این پژوهش برای رسیدن به هدف، از روش تحلیل محتوایی که یکی از روش‌های مناسب در درک مفاهیم دینی است، استفاده شده، در مرحله اول با انتخاب آیات متناسب، و قرار دادن آنان در جدول تحلیل محتوایی مؤلفه‌های برگزیدگی، شیوه‌های تقویت، معیارهای معرفی و اثربخشی آنان در جامعه به دست آمد، در مرحله بعد با کدبندی و سپس دسته‌بندی کدها مقوله‌های مورد نظر به دست آمد. همچنین در مرحله آخر به تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از فراوانی داده‌ها و نمودارها پرداخته و نتایج مورد نظر در هر قسمت استخراج گردید.

با توجه به ضرورت و تأثیر نخبگان در جامعه از منظر قرآن کریم، آیا می‌توان جهت استخراج مؤلفه‌ها و خصوصیات و اثربخشی آنان در عرصه اجتماعی برآمده از آیات وحی به مدلی گویا و ساختارمند دست یافت؟ مقاله حاضر می‌کوشد از منظر قرآن کریم و با استفاده از روایات ضمن باز تعریفی جدید از نخبگان، صفات و ویژگی‌های ممتازی را که سبب برتری و انتخاب آنان در تراز نخبگی گردیده، بیان کند، و شیوه‌های تقویت و حمایت براساس سنت الهی را با توجه به نتایج جدول تحلیل محتوی بیان نماید. و در نهایت به یک ساختار و مدلی گویا دست یابد.

## ۲. پیشینه پژوهش

عباسی مقدم (۱۳۷۱) در کتاب نقش اسوه‌ها در تبلیغ، هر یک از شخصیت‌های قرآنی را به‌عنوان نماد یک موضوع تربیتی و فرهنگی قلمداد کرده و به ویژگی‌های و صفات شخصیت‌های مطرح در قرآن پرداخته است.

ایزدی (۱۳۷۶) در مقاله «مطالعه تطبیقی مکتب نخبه‌گرایی و بحث خواص»، با پرداختن به تفاوت‌های نخبه‌گرایی در غرب و آموزه‌های وحیانی، همچنین تفاوت‌های مبنایی همچون استراتژی و هدف‌گذاری نخبگان و خواص به تحول اجتماعی منبعث از رویکرد نخبگان در قالب ارائه الگوی تحلیل جایگاه خواص و عوام با دو مؤلفه بینش و ارزش پرداخته است.

آراسته (۱۳۸۳) در مقاله «شناسایی، ویژگی‌ها و رشد نخبگان» ویژگی نخبگان را در قالب جدول‌هایی شامل، خصیصه، توصیف کلی، نشانگرها، پرورش را شامل کیفیت یادگیری در کشف دانش، حفظ بلندمدت دانش، ایجاد ارتباط میان دانش قدیم و جدید، کشف دانش جدید، حل مسئله، انتقال دانش، و علاقه به یادگیری ارزیابی می‌کند.

طاهری (۱۳۸۷) در مقاله «نخبه و نخبه‌گرایی» به بررسی اندیشه نخبه‌گرایان معروف همچون، پارتو<sup>۱</sup>، موسکا<sup>۲</sup> و میخلز<sup>۳</sup> پرداخته و به شکلی نظرات موافق آنها را در ویژگی‌های نخبگان تجزیه و تحلیل نموده است.

مشایخی (۱۳۹۱) در کتاب شیوه نخبگی، با تعاریفی از نخبه از منظر لغت‌شناسان با ذکر آیاتی از قرآن نخبگان را معرفی کرده و سپس گروه‌هایی همچون مسلمین، مؤمنین، متقین، شاکرین، عبادالرحمان، مطیعین و مخلصین را به‌عنوان مظهري از نخبگان معرفی نموده است.

اعرافی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «نقش نخبگان دینی در تربیت دینی» ضمن تعریفی از نخبه دینی، به شایستگی‌های لازم برای نخبه دینی اشاره کرده و بر نقش آنان را در سه حیطه شناختی، گرایشی و رفتاری تأکید داشته است.

خانی مقدم (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «مبانی و ارکان بنیادین نخبگی در آموزه‌های قرآنی» به صورت کلی به مؤلفه‌هایی از قرآن صرفاً در حیطه زمینه‌سازی و بستریابی نخبگی اشاره کرده است و می‌توان گفت تفاوت این مقاله با پژوهش حاضر در این است که در این پژوهش ضمن بازتعریفی از نخبگان از منظر قرآن به تأثیرات متقابل جامعه و نخبگان از منظر قرآن و سیره نبوی، و به عوامل بسترساز (نخبه‌پروری) پرداخته خواهد شد و در ادامه آسیب‌های متوجه این قشر حساس و تأثیرگذار را چه در بررسی آیات کریمه و چه به صورت عملی و میدانی در سیره نبوی مورد ارزیابی قرار می‌دهد. چنانکه ملاحظه شد هر چند در حوزه نخبگان پژوهش‌های متعدد و متنوعی از سوی محققان به رشته تحریر درآمده است، با این وصف مدل و ساختاری که بتواند مفاهیم و مقاصد قرآن کریم را در حوزه نخبگی ارائه کند، وجود ندارد.

1. pareto

2. mosca

3. Michels

### ۳. مفهوم‌شناسی نخبه

هر چند در تعریف این واژه، اهل فن هرکدام از زاویه خاصی آن را تفسیر کرده‌اند؛ اما دارا بودن ویژگی‌های ممتاز، و قابلیت تغییر و تحول در جامعه پیرامون خود می‌تواند وجه مشترک همه تعریف‌ها واقع شود. «افراد نخبه به افراد استثنایی جامعه با ویژگی‌های منحصر به فرد اطلاق می‌شود که از قابلیت و توانایی استثنایی جهت یادگیری برخوردارند. در واقع فرد نخبه به دلیل برخورداری از توانمندی‌های برجسته با قابلیت عملکرد در سطح بالاتر را داراست» (دانش آموزان با استعداد، ۲۰۰۲، ص ۴). بعضی از صاحب‌نظران نخبگان را تحول‌گرایان عرصه تاریخ و جامعه می‌دانند. «نخبگان، اشخاص و گروه‌هایی هستند که در نتیجه قدرتی که به دست می‌آورند و تأثیری که بر جای می‌گذارند و یا به وسیله تصمیماتی که اتخاذ می‌کنند، و یا به وسیله ایده‌ها، احساسات و یا هیجاناتی که به وجود می‌آورند، در کنش تاریخی جامعه‌ای مؤثر می‌شوند و این تعریف نسبتاً با عموم نخبگان مصطلح در جامعه‌شناسایی معاصر مطابقت دارد» (روشه، ۱۳۷۰، ص ۱۵۳). از دیگر مؤلفه‌های تعریف نخبگی میزان تأثیر آن در دگرگونی‌های اجتماعی است: «نخبگان مجموعه‌ای از مبشرین بسیار فعال جامعه، خاصه در ارتباط با کارکرد دگرگونی آن محسوب می‌شوند. سهم آنان در کنش تاریخی ممکن است به اشکال مختلفی ظاهر شود که عمده‌ترین آنان، اتخاذ تصمیم و موقعیت و الگوسازی است» (همان، ص ۱۶۲).

نخبه کسی است که دارای برجستگی‌های متمایز (اعم از ذاتی و اکتسابی) بوده که اثربخشی آن در جامعه ملموس و آشکار باشد. «مراد از نخبگان کسانی‌اند که به دلیل برخورداری از امتیازات خاص وراثتی، محیطی و تربیتی از دیگر هم‌نوعان خود برتر بوده و در جایگاه ممتازتری قرار گیرند. دانشمندان، هنرمندان، نوابغ علمی، هنری، نظامی و... سیاستمداران بزرگ که در مقاطع حساس توانسته‌اند، منشأ اقدامات مفید و خدمات ارزنده به کشور و ملت واقع شوند، نیز از رده نخبگان به شمار می‌آیند» (مهیمنی، ۱۳۷۸، ص ۲۵). صاحب‌نظران هر کدام از منظر خود تعریفی از نخبه را ارائه کرده‌اند؛ بعد از بحث و بررسی براساس گزاره‌های نخبگی منتج از جدول تحلیل محتوایی تعریفی از منظر قرآن کریم ارائه خواهد شد.

### ۳-۱. نظریه‌های نخبگی

نخبگان به لحاظ نوع تأثیرگذاری و رویکرد بردو نوع تقسیم‌بندی می‌شوند، نخبگانی که در عرصه اندیشه و تصمیم، طراحی و ایده‌داری ابتکار بوده و نخبگانی که در عرصه عمل و کار صاحب

خلاقیت و نوآوری می‌باشند: «نخبگان به دو گروه کلی تقسیم می‌شوند. نخبگان فکری و نخبگان ابزاری، نخبگان ابزاری صاحب قدرت سیاسی و اقتصادی هستند و نخبگان فکری اندیشه و فکر روش‌های بهینه، تئوری آینده‌نگری و دوراندیشی تولید می‌کنند» (سریع القلم، ۱۳۸۱، ص ۶۶).

نظریه نخبگان<sup>۱</sup> چارچوبی برای توصیف و تحلیل پیدایی و برآمدن نخبگان و نیز جایگاه و نقش آنها در جامعه به دست می‌دهد. «تغییر و تحول در مبانی نظریه نخبگی، حوزه نفوذ و قدرت آنان در رهگذر تاریخ آشکار می‌باشد. گرچه اندیشه بحث نخبه‌گرایی را در ایده‌پردازی‌های افلاطون، ماکیاوول<sup>۲</sup> و دیگران می‌توان یافت» (باتومور، ۱۳۶۹، ص ۱۱). ولی واژه نخبه، در قرن هفدهم میلادی برای توصیف و تبیین کیفیت اجناس و کالاهایی به کار می‌رفت که دارای ویژگی و برتری نسبت به سایر کالاها باشد. در قرن‌های هجدهم و نوزدهم، نخبه به اشخاص و گروه‌های اجتماعی‌ای اطلاق می‌شد که از جایگاه و منزلت اجتماعی، سیاسی و روحانی برتری نسبت به دیگران برخوردار بودند (ازغندی، ۱۳۸۵، ص ۱۳).

اما شکل‌گیری نظریه نخبه‌گرایی به‌عنوان نظریه غالب اجتماعی که گروه‌هایی را که دارای قدرت و نفوذ اجتماعی ویژه‌ای بودند، می‌توان محصول اندیشه جامعه‌شناسان سده نوزدهم و بیستم دانست. «در واقع تلاش‌های فکری جامعه‌شناسانی همچون «ویلفردو پاره‌تو»،<sup>۳</sup> «گائتانو موسکا»،<sup>۴</sup> «روبرتو میخلز»<sup>۵</sup> و «ماکس وبر»<sup>۶</sup> موجب شد تا آموزه نخبگان به گفتمان غالب و رایج در جامعه‌شناسی سیاسی تبدیل شود. ایده مشترک این چهار متفکر مبتنی بر تمرکز قدرت اجتماعی در دست مجموعه کوچکی از نخبگان در همه جوامع است. پاره‌تو و موسکا بر این نظر هستند که در هر جامعه‌ای، همیشه گروهی فرمان می‌رانند و گروهی فرمان می‌برند و گروه نخست از نظر عدد کوچک‌تر از گروه دوم هستند» (فرهادی، ۱۳۸۸، ص ۵۷).

از آغاز پیدایش این نظریه تا به اکنون فراز و نشیب‌هایی در این نظریه به وجود آمده و در هر مقطع زمانی تابع ساختار نظام‌های اجتماعی و سیاسی بوده، که می‌توان به‌طور خلاصه به سه نوع مهم آن در عرصه اجتماعی به شرح ذیل پرداخت:

۱. نخبه‌گرایی کلاسیک: صاحبان این نظریه پارتو، موسکا و میخلز می‌باشند که به‌عنوان یک نظریه پر قدرت اجتماعی ظهور پیدا کرده است. «به اعتقاد موسکا در همه جوامع (توسعه یافته یا

1. Elite Theory

2. Machiavell

3. Vilfredo pareto

4. Gaetano mosca

5. Michels Roberto

6. Weber Max

توسعه نیافته)، دو طبقه از مردم وجود دارند؛ طبقه‌ای که حکومت می‌کند و طبقه‌ای که بر او حکومت می‌شود. طبقه اول که اغلب از یک اقلیت تشکیل یافته، تمام مسئولیت‌های سیاسی را به عهده دارد و به کل هیأت جامعه، سازمان داده و شکل ویژه‌ای به آن می‌بخشد و از طریق انحصارگرایی، قدرت را در حوزه اختیارات خود قبضه کرده، و تمام امتیازات و بهره‌وری از قدرت را به خود اختصاص می‌دهد. در حالی که طبقه دوم یعنی اکثریت توده که به اطاعت و فرمان‌برداری وادار شده‌اند، از راه‌های قانونی و یا با زور و خشونت، توسط گروه فرمانروا و نخبه، کنترل، هدایت و اداره می‌شوند» (سیف‌زاده، ۱۳۷۹، ص ۱۶۱).

در واقع می‌توان گفت اقلیت نخبه به هر شیوه ممکن سیطره خود را بر توده فرمانبردار استمرار بخشیده‌اند و جامعه توسط این گروه مدیریت شده و نقش اکثریت نادیده گرفته شده است؛

۲. نخبه‌گرایی دمکراتیک: در این نظریه نیروهای با قدرت در حوزه اجتماعی، سیاست را در قبضه خود درآورده، که در اندیشه‌های ماکس وبر و جوزف شومپیتر<sup>۱</sup> نمود پیدا کرده است. «به اعتقاد ماکس وبر و شومپیتر، حتی نگرش خوش‌بینانه نسبت به لیبرال دمکراسی هم با این مشکل روبه‌روست که تصمیم‌گیری در جامعه از طریق انتخابات، با محدودیت‌هایی روبه‌رو است. نگرش‌های بدبینانه، لیبرال دموکراسی را به نوعی تضمین‌کننده سلطه نخبگان بر جامعه می‌داند» (گیدنز، ۱۳۸۳، ص ۳۴۶)؛

۳. نخبه‌گرایی مدرن: در این نظریه با توجه به دگرگونی‌های اجتماعی و سیاسی، همچنین انتظارات و توقعات توده مردم، نظریه‌های پیشین دچار دگرگونی‌هایی شده است. یکی از این شیوه‌ها در این نظریه ایجاد شبکه قدرت نخبگان ملی می‌باشد. شبکه‌ای متشکل از سیاستمداران، صاحبان قدرت و سرمایه است که دیگر رقیبان را از صحنه بیرن رانده است.

نظریه چرخه مغزها: در این نظریه، مهاجرت‌ها به جای تخلیه اقتصاد بومی از مهارت‌ها و منابع انسانی، مهاجران با کسب تجارت ارزشمند و دانش‌افزایی، به کشور خود برمی‌گردد و مورد استفاده قرار می‌گیرند. (ساکسینیان، ۲۰۰۰<sup>۲</sup>، ص ۷۶).

نکته‌ای که توضیح آن ضروری می‌باشد این است که با توجه به اینکه این تحقیق اکتشافی بوه و به شیوه استقرائی بر آن است که مدلی را از قرآن استخراج کند مبانی نظری خاصی را در نظر نگرفته است.

1. Joseph Schumpeter

2. saxenian

#### ۴. تعریف روش تحلیل محتوا

صاحب نظران تعریف‌های متعددی از این روش ارائه داده‌اند که هر کدام به نوعی خصوصیات و مشخصات این روش را بیان می‌کنند. مواردی از این تعاریف در ذیل ذکر می‌گردد:

«تحلیل محتوا<sup>۱</sup> از شیوه‌های مربوط به روش اسنادی در پژوهش می‌باشد. روش اسنادی به همه متدهایی گفته می‌شود که در آن هدف پژوهش مطالعه، تحلیل و بررسی اسناد و متون برآورد می‌شود» (الحسینی، ۱۳۹۰، ص ۱۴). روش تحلیل محتوا روش معنانشناسی یا روش علمی محتوای متن است. در این روش داده‌های کیفی برای توصیف عینی آنها، به داده‌های کمی تبدیل می‌شوند. این شیوه به محقق کمک می‌کند تا اجزای پیام را تشخیص دهد و با استخراج و مقوله‌بندی آنها، ادراک کلیت موضوع تحقیق را ممکن سازد (عقدایی، ۱۳۹۳، ص ۱۰۳).

لورنس باردن<sup>۲</sup> در کتاب خود به‌عنوان تحلیل محتوا می‌گوید: «تحلیل محتوا در حقیقت فن پژوهش عینی، اصولی و کمی به منظور تفسیر و تحلیل محتوای تفکر بنیادی تحلیل محتوا عبارت است از قرار دادن اجزای یک متن و کلمات، جملات، پاراگراف‌ها و مانند آن برحسب واحدهایی که انتخاب می‌شوند، در مقولاتی که از پیش تعیین شده‌اند» (باردن، ۱۳۷۵، ص ۴۵).

تحلیل محتوا به نظر برلسن<sup>۳</sup> یک روش پژوهشی برای توصیف عینی، منظم و کمی محتوای ظاهری ارتباطات است. منظور از ارتباط، استفاده از تمام عناصر ارتباطی مانند خط، تصویر، نمادها و نشانه‌ها و... جهت تأثیر در اندیشه‌ها و عقاید دیگران است (سادات ناصری، ۱۳۹۰، ص ۲۴).

#### ۴-۱. جدول تحلیل محتوی

ملاک انتخاب آیات برای جدول تحلیل محتوی خصوصیات بوده که انسان‌های مستعد و دارای ویژگی‌های متمایز بوده و یا اثربخشی آنان در عرصه اجتماعی مشهود باشد. هرچند برخی از ویژگی‌ها عنایتی بوده، اما حکمت خداوند بر آن بوده که دادن هر موهبتی مبتنی بر شایستگی داشتن و قابلیت می‌باشد. با این وصف پس از انتخاب ۱۰۳ آیه از قرآن کریم و مشخص شدن نقاط تمرکز، و کدگذاری مؤلفه‌های استخراجی با توجه به هدف مورد نظر زمینه طراحی مدل و ساختار نخبگی در قرآن کریم را به وجود می‌آورد.

1. content Analysis

2. Lorens Barden

3. Burleson

## جدول ۱: تحلیل محتوی

ردیف	آیه	برجستگی	تقویت	اثر بخشی	شیوه معرفی	کد
۱	انعام، ۱۶۵	جانشینی خداوند	رفعت درجه	امتحان	کرامت انسانی	A1
۲	نساء، ۹۵	مجاهدت با جان و مال	برتری بر دیگران - وعده نیکو-پاداش بزرگ	دفاع از کیان اسلامی - هویت بخشی	مقایسه ای	A2
۳	طه، ۷۵	ایمان - عمل صالح	منزلت	نیکوکاری - اصلاح گری	عمل گرایی	A3
۴	زخرف، ۳۲	تلاش گری	رفعت درجه	تعاون و همکاری	برتری در سایه مدیریت	A4
۵	احقاف، ۱۹	روحیه جهادی	درجات	موفقیت در سایه تلاش	عمل گرایی	A5
۶	بقره، ۵۳	شایستگی - درک حقایق	تشخیص حق از باطل	بستر هدایت	تذکر و یادآوری	A6
۷	انعام، ۱۵۴	شایستگی - درک حقایق	اعطای کتاب به عنوان اتمام نعمت، بیان کننده هر چیز	راهنمایی و دلالت کننده رحمت الهی	دریافت وحی	A7
۸	اسراء، ۲	مبری از هر گونه شرک	هدایت گری	نفی ولایت غیر	تذکر و یادآوری	A8
۹	انبیاء، ۷۹	فهم و درک صحیح	حکم و داوری، علم فراوان، مسخر نمودن کوه ها	تسبیح و ذکر خداوند	مورد لطف ویژه	A9
۱۰	انبیاء، ۸۰	مهارت	علم صنعت زره بافی	حفاظت از دشمنان	مورد لطف ویژه خداوند	A10
۱۱	نمل، ۱۵	شایستگی و ظرفیت	علم، برتری بر سایر بندگان	تواضع علمی	مورد لطف ویژه خداوند	A11
۱۲	نمل، ۱۶	شایستگی و ظرفیت	زبان پرندگان - اعطای همه چیز	استفاده صحیح از علم	مورد لطف ویژه خداوند	A12
۱۳	نمل، ۴۲	شایستگی و ظرفیت	عطای علم	استفاده صحیح از علم	بیان موفقیت ها و دستاوردها	A13
۱۴	لقمان، ۱۲	شایستگی و ظرفیت	حکمت	شکرگزاری	انتخاب احسن	A14
۱۵	سجده، ۲۴	شکیبایی - یقین	رهبری و پیشوایی جامعه	نقش الگویی	الگو	A15
۱۶	سبا، ۱۲ و ۱۳	شایستگی و ظرفیت	تسخیر باد، جاری شدن چشمه مس، تسخیر اجنه و انجام امور دشوار	شکرگزاری	مورد لطف ویژه خداوند	A16
۱۷	نساء، ۶۹	اطاعت از خدا و رسول	همنشینی با پیامبران، صدیقان، شهداء، صالحین	استقامت و پایداری اهل ایمان	انتخاب احسن	A17
۱۸	نساء، ۱۷۵	تمسک به کتاب الهی	دخول در رحمت خدا، بهره مندی از فضل او، هدایت یافتن	عمل به کتاب الهی	مورد لطف ویژه	A18
۱۹	یونس، ۵۸	ایمان - نشاط روحی	فضل - رحمت	شادمانی و نشاط	بیان موفقیت ها و دستاوردها	A19
۲۰	یوسف، ۲۸	بینش توحیدی	فضل الهی	خدا محور	انتخاب احسن	A20
۲۱	نمل، ۴۰	علم	فضل الهی	شکرگزاری	بیان موفقیت ها و دستاوردها	A21



A22	مقایسه‌ای	تمسک به قرآن کریم	برگزیدگی	سبقت در کارخیر	فاطر، ۳۲	۲۲
A23	الگوپذیری از رهبران الهی-اصلاح‌گر	حب انبیا و اوصیا	افزایش نیکی-بشارت	ایمان، عمل صالح، محبت	شوری، ۲۳	۲۳
A24	تلاش‌گری در طاعت الهی	پاداش نیکو	غفران و بخشش	سبقت برای مغفرت الهی	حدید، ۲۱	۲۴
A25	ارائه طریق	نفی هر نوع شرک	برگزیدگی-هدایت	بندگی و طاعت	انعام، ۸۸ و ۸۹	۲۵
A26	روش الگویی	الگو و اسوه برای دیگران	هدایت‌یافتگی	طاعت و بندگی	انعام، ۹۰	۲۶
A27	مورد لطف ویژه خداوند	شکرگزاری	علم-برتری	شایستگی و ظرفیت-علم	نمل، ۱۵	۲۷
A28	تذکر و یادآوری	نقش الگویی نخبگان	خلوص ویژه-برگزیدگی-نیکان	قدرت ظاهری-بینش باطنی	ص ۴۵ و ۴۶ و ۴۷	۲۸
A29	برتری بر سایر زنان	فرمان‌بردار و خاشع بودن-سجده و رکوع برای خدا انجام دادن	برگزیدگی-پاکی و طهارت-برتری	پاکی و طهارت-پرورش در محیط مناسب	آل عمران، ۴۲ و ۴۳	۲۹
A30	الگوی فرمانروایی	جهاد در راه خدا	برگزیدگی از حیث علم و جسم-فرمانروایی	شجاعت و دلیری-برخورداری از علم	بقره، ۲۴۷	۳۰
A31	تحمل مشکلات و مصائب	رهبری معنوی و هدایت جامعه	برگزیدگی به‌عنوان امامت جامعه	شایستگی و ظرفیت-موفقیت در آزمون‌های سخت	بقره، ۱۲۴	۳۱
A32	برگزیده الهی	حفظ حدود الهی	برگزیدگی	شجاعت در مبارزه با طاغوت	اعراف، ۱۴۴	۳۲
A33	برگزیده الهی	دوری از هرگونه شرک	سلام خداوند	عید و بندگی	نمل، ۵۹	۳۳
A34	الگوی توحید و مبارزه با شرک	الگوی پیروی برای پیامبر و دیگران	برگزیدگی-هدایت-نیکویی	به تنهایی ابراهیم یک ملت بود-مطیع امر خداوند-خالی از هرگونه انحراف-شکرگزار-مبری از هرگونه شرک	نحل، ۱۲۳، ۱۲۲، ۱۲۱ و ۱۲۰	۳۴
A35	بازگشت‌کننده	توحیدگرایی در آغاز آفرینش انسان	برگزیدگی-هدایت	انابه و بازگشت به سمت خدا	طه، ۱۲۲ و ۱۲۱	۳۵
A36	استمدادطلبی	استمدادطلبی از خداوند برای نجات از بن‌بست‌ها امری لازم است	برگزیدگی-در زمره صالحان	امید داشتن در شرایط دشوار	قلم، ۴۹ و ۵۰	۳۶
A37	استمدادطلبی-تذکر و یادآوری	الگوسازی	برگزیده-پیشینیانی به وسیله هارون-تکلم خداوند با او	خالص شده	مریم، ۵۱، ۵۲ و ۵۳	۳۷

A38	تذکر و یادآوری	تربیت اسلامی	برگزیدگی - خشنودی خداوند	وفای به عهد - مدیریت	مریم، ۵۴ و ۵۵	۳۸
A39	تذکر و یادآوری	الگوسازی	مقام عالی	بسیار راستگو	مریم، ۵۶ و ۵۷	۳۹
A40	مورد لطف ویژه خداوند	یادآوری پند	هدایت و برگزیدگی - نعمت	خشوع و تواضع در برابر خداوند	مریم، ۵۸	۴۰
A41	بیان موفقیت‌ها	جهاد در همه عرصه‌ها - هویت بخشی	برگزیدگی	حق جهاد ادا نمودن	حج، ۷۸	۴۱
A42	مقایسه‌ای	آزمودن	جداسازی پاکان از خبیثان - اجر عظیم - برگزیدگی - جهت‌دهندگی به مؤمنان	تقوی - ایمان قلبی	آل عمران، ۱۷۹	۴۲
A43	بازگشت‌کننده	حفظ حدود الهی - انسجام درونی	برگزیدگی - هدایت یافتن	برپایی دین - بازگشت به سمت خدا	شوری، ۱۳	۴۳
A44	بیان موفقیت‌ها و دستاوردها	برتری و پیروزی مؤمنان به اذن الهی	نصرت و پیروزی - فرمانروایی - حکمت - علم	شجاعت - روحیه جهادی	بقره، ۲۵۱	۴۴
A45	ارائه الگو	نقش الگویی پیامبر ﷺ	تعلیم	شایستگی و ظرفیت	نجم، ۵ - ۹	۴۵
A46	مورد لطف ویژه خداوند	امیدواری	علم و دانایی	علم و دانایی	یوسف، ۶۸	۴۶
A47	داستانی	نقش الگویی	رحمت - علم فراوان	شایستگی و ظرفیت - علم	کهف، ۶۵	۴۷
A48	استمدادطلبی	تذکر برای عبادت‌کنندگان	استجاب دعا و رفع گرفتاری	صبر و شکیبایی	انبیاء، ۸۴	۴۸
A49	استمدادطلبی	نقش الگویی	استجاب دعا - اصلاح در امور زندگی - فرزند نیکو	شتاب در کارهای خیر - دعا از روی خوف و امید - خشیت الهی	انبیاء، ۹۰	۴۹
A50	استمدادطلبی	نجات و خروج از بن‌بست‌ها	استجاب دعا و نجات دادن از غم	امیدواری به رحمت الهی	انبیاء، ۸۷ و ۸۸	۵۰
A51	مورد لطف ویژه خداوند - داستانی	عبرت‌هایی برای اهل حقیقت	برگزیدگی - تعبیر خواب - اتمان نمودن نعمت	اتکال به رحمت الهی - پاکی و طهارت	یوسف، ۶	۵۱
A52	مورد لطف ویژه خداوند	حفظ حدود الهی	کتاب - برگزیدگی - مبارک گردانیدن در همه جا - سلام خداوند در روز تولد، روز مرگ و روز زنده شدن دوباره	بندگی - مطیع	مریم، ۳۰، ۳۱، ۳۲ و ۳۳	۵۲

A53	تحمل مشکلات و مصائب	الگوسازی	رحمت-استجاب دعا	صابر-استغاثه‌گر- بسیار بازگشت‌کننده	ص، ۴۳ و ۴۴	۵۲
A54	الگوی رفتار صحیح	رفتار نیکوتر	رحمت الهی	جامعیت اخلاقی-نرم‌خویی - مشورت‌پذیری	آل عمران، ۱۵۹	۵۴
A55	تحمل مشکلات و مصائب	هدایت‌یافتگی	درود و رحمت خداوند	صبر	بقره، ۱۵۶ و ۱۵۷	۵۵
A56	مورد لطف ویژه	داوری به حق- دوری از خواهش‌های نفسانی	جانمایی خداوند در روی زمین	شجاعت- عدالت‌گستری	ص، ۲۶	۵۶
A57	برگزیدگی و برتری	اصلاح‌گری-نقش الگویی برای هدایت	هدایت در مسیر صحیح- برتری بر دیگران- برگزیدگی	شایستگی و ظرفیت	انعام، ۸۴، ۸۵، ۸۶ و ۸۷	۵۷
A58	روش الگویی	الگوی هدایت- برپایی نماز و زکات	پیشوایی جامعه-الهام نمودن کارهای نیک	بندگی-اصلاح‌گر	انبیاء، ۷۲	۵۸
A59	مورد لطف ویژه	وعده خدا در هلاک قوم بدکار	حکم-علم-نجات از بحران-رحمت الهی	حکمت-دانش	انبیاء، ۷۴ و ۷۵	۵۹
A60	استمدادطلبی	الگوسازی	استجاب دعا-نجات از بحران-نصرت الهی	استمدادطلب-صبر و شکیبایی	انبیاء، ۷۶ و ۷۷	۶۰
A61	رجوع به درگاه الهی	شکرگزاری- مدیریت توحیدی	تمکن	بسیار بازگشت‌کننده- بنده خوب	ص، ۳۰	۶۱
A62	شفیع امت	خشنودی پیامبر ﷺ	بخشش امت و شفاعت	دغدغه هدایت امت- پاکي و طهارت	ضحی، ۵	۶۲
A63	شفاعت‌کننده- مورد لطف ویژه	شکرگزاری	خیر کثیر	اتمام نعمت به پیامبر ﷺ-سابقه نیک	کوثر، ۱، ۲ و ۳	۶۳
A64	عمل‌گرا	حفظ حدود الهی	برخورداری از زندگی نیکو	ایمان حقیقی-تقوا	اعراف، ۹۶	۶۴
A65	تحمل مشکلات و مصائب	عبرت‌آموزی	نزول برکات	توکل و عزم	هود، ۴۸	۶۵
A66	مورد لطف ویژه	مدیریت توحیدی	رحمت خدا-برکات	به تنهایی یک ملت- سابقه نیک	هود، ۷۲	۶۶
A67	مورد لطف ویژه	مدیریت توحیدی	پاداش دنیوی	موفقیت در آزمون‌های الهی-امیدواری	حجر، ۵۴ و ۵۵	۶۷

A67	عزم در حل مشکلات	آزمودن	نجات از بحران	عزم و توکل	صافات، ۱۱۴ و ۱۱۵	۶۸
A69	غلبه بر گرفتاری‌ها	بشارت دادن - تقویت روحیه	امدادهای غیبی	صبر - تقوی	آل عمران، ۱۲۵ و ۱۲۶	۶۹
A70	مورد لطف ویژه - در زمره صالحان	برگزیدگان الهی همدیگر را تصدیق و تأیید کنند	بشارت به فرزند	تصدیق کننده مسیح - رهبر - از هوس‌ها برکنار - صالح - امیدواری	آل عمران، ۳۹	۷۰
A71	در زمره صالحان - مورد لطف ویژه	تربیت و نخبه‌پروری	مقرب درگاه خداوند	آبرومند - سخن گفتن با مردم در گهواره و پیری - از شایستگان	آل عمران، ۴۵ و ۴۶	۷۱
A72	انتخاب احسن	استحکام درونی	پاداش بزرگ	نیک رفتار - اجابت کننده دعوت خدا و رسول - تقوی	آل عمران، ۱۷۲	۷۲
A73	روحیه جهادی	پیروزی و رستگاری	مقام برتر نزد خدا - بشارت و خشنودی	ایمان - جهاد - مهاجرت در راه خدا	توبه، ۲۰ و ۲۱	۷۳
A74	اصلاح‌گر و تحول‌ساز	حفظ حدود الهی	بشارت	توبه‌کنندگان، پرستندگان شکرگزاران، روزه داران، رکوع‌کنندگان سجده‌کنندگان، تشویق‌کنندگان به کارهای نیک، بازدارندگان از اعمال ناشایست و مراقبین بر حدود احکام الهی	توبه، ۱۱۲	۷۴
A75	اصالت و سابقه خوب / لسان صدق، شعراء، ۸۴	رشد و تعالی‌یابی	بشارت	سابقه نیکو	یونس، ۲	۷۵
A76	بیان موفقیت‌ها و دستاوردها	مدیریت توحیدی	بشارت الهی	تقوی - نشاط و سرور - ایمان - تقوی	یونس، ۶۲، ۶۳ و ۶۴	۷۶
A77	عمل‌گرایی	هدایت با استوارترین و درست‌ترین راه‌ها	پاداش بزرگ	نیک کردار	اسراء، ۹	۷۷
A78	نشان دادن راه	شکرگزاری	بشارت الهی	متواضع - تأثیرپذیر ی از آیات الهی - بردباری - انفاق - برپایی نماز	حج، ۳۴ و ۳۵	۷۸

A79	انتخاب احسن	هدایت‌گری و راهبری	آمرزش-پاداش پر ارزش	تبعیت از قرآن- خشیت الهی در نهان	یس، ۱۱	۷۹
A80	انتخاب احسن	هدایت الهی- خردمندی	بشارت الهی	پرهیز از عبادت طاغوت- بازگشت‌کننده به سمت خدا- تبعیت از نیکوترین سخن	زمر، ۱۷ و ۱۸	۸۰
A81	منزلت اجتماعی	اصلاح‌گری	محبوبیت	اصلاح‌گری	مریم، ۹۶	۸۱
A82	مورد لطف ویژه خداوند	حاکمیت صالحان	امکان دادن و قدرت- بهره‌مندی از رحمت الهی	مهارت- امین	یوسف، ۵۵ و ۵۶	۸۲
A83	بیان ویژگی‌های اجتماعی	حفظ حدود الهی- استحکام درونی	در شمار صالحان	ایمان به خدا و روز قیامت- امر به معروف و نهی از منکر- پیشی گرفتن در کارهای خیر	آل عمران، ۱۱۴	۸۳
A84	مقایسه‌ای	احتیاط صاحبان خرد	رستگاری	تقوای الهی- خردورزی	مائده، ۱۰۰	۸۴
A85	عناوین خاص	تذکر و یادآوری- تدبیر	عطای علم و حکمت	صاحبان خرد	ص، ۲۹	۸۵
A86	مقایسه‌ای- عناوین خاص	تذکر و یادآوری	رحمت الهی	عبادت در دل شب در حال سجده و قیام- خوف و رجا	الزمر، ۹	۸۶
A87	برخورداری از لطف ویژه	عدالت‌گستری	حکومت و فرمانروایی- حکمت- داوری صحیح	فرمانروایی مقتدر و عدالت‌گستر	ص، ۲۰	۸۷
A88	درخواست مردم	عدالت‌گستری	امکان و قدرت- الهامات الهی	اصلاح‌گری بین مردم	کهف، ۸۳ و ۸۴	۸۸
A89	داستانی- تحمل مشکلات و مصائب- بیان موفقیت‌ها	هدایت‌گری و راهبری	قدرت دادن- علم تأویل احادیث	صداقت- پاک‌ی نفس- توکل بر خداوند	یوسف، ۲۱	۸۹
A90	انتخاب احسن	تشویق به عمل بهتر	پاداشی بهتر	خلاقیت	یونس، ۲۶	۹۰
A91	انتخاب احسن	تشویق به عمل بهتر	پاداش نیک در دنیا	خلاقیت- تقوی الهی	النحل، ۳۰	۹۱

A92	انتخاب احسن	تشویق به عمل بهتر	پاداش نیک در دنیا	خلافت- صبر- تقوی	الزمر، ۱۰	۹۲
A93	انتخاب احسن	تشویق به عمل بهتر	پاداشی نیکوتر	خلافت	النجم، ۳۱	۹۳
A94	انتخاب احسن	رشد و تعالی یابی	خشنودی و رضایت خداوند	عمل بهتر	البقره، ۱۹۵	۹۴
A95	تحمل مشکلات و مصائب	مدیریت توحیدی	مقام برتر	ایمان- مهاجرت در راه خدا	التوبه، ۲۰	۹۵
A96	مقایسه‌ای	اصلاح‌گری	مقام برتر	وقت‌شناسی و اقدام به موقع	الحديد، ۱۰	۹۶
A97	ارائه الگو	نقش الگویی و هدایت‌گری	برگزیدگی در دنیا	ابتلائات و امتحانات متعدد- پیشگیری در طاعت الهی	بقره، ۱۳۰ و ۱۳۱	۹۷
A98	تذکر و یادآوری	مدیریت توحیدی	استجاب دعا	تفکر- پیوستگی و مداومت در کار	آل عمران، ۹۱	۹۸
A99	مورد لطف ویژه	حفظ حدود الهی	امکان دادن و قدرت	تفکر	جاثیه، ۱۳	۹۹
A100	اصلاح‌گر و تحول‌ساز	اصلاح‌گر- رشد و تعالی‌یابی- ارزش‌های ماندگار	هدایت در مسیر صحیح	سبقت در کار خیر- اصلاح‌گری	کهف، ۴۶	۱۰۰
A101	اصلاح‌گر و تحول‌ساز	تربیت و نخبه‌پروری- ارزش‌های ماندگار	هدایت در مسیر صحیح	پاکی و طهارت	مریم، ۷۶	۱۰۱
A102	عمل‌گرا	حفظ حدود الهی	برتری بر دیگران	اصلاح‌گری	آل عمران، ۱۱۰	۱۰۲
A103	عمل‌گرا	حفظ حدود الهی	هدایت در مسیر صحیح	اصلاح‌گری	آل عمران، ۱۰۴	۱۰۳
A104	ارائه الگو و معیار	حفظ حدود الهی	برتری بر دیگران	ایمان- عمل صالح	بینه، ۷	۱۰۴
A105	مورد لطف ویژه	نخبه‌پروری	رزق	پرورش در محیط مناسب	آل عمران، ۳۷	۱۰۵

همان‌گونه که ملاحظه شد، در آیات نمونه و متناسب با موضوع پژوهش تعداد ۱۰۳ آیه مشخص، و برجستگی‌ها، تقویت، اثربخشی و شیوه‌های معرفی نخبه مشخص شدند؛ که به تبیین هرکدام پرداخته می‌شود.

#### ۴-۲. ویژگی‌های نخبگان از منظر قرآن کریم

جهت استخراج ویژگی‌ها و مؤلفه‌های برگزیدگی، آیات مرتبط با حوزه انتخاب و در جدول تحلیل محتوایی (جدول ۱) قرار داده شد. در مرحله بعد با کدبندی داده‌ها و دسته‌بندی آنان در نهایت ۲۶ مؤلفه برگزیدگی و ویژگی به دست آمد که در جدول شماره ۲ مشخص شده‌اند.

مرکز ملی تحقیقات مهم‌ترین ویژگی‌های نخبگان را برخوردار از انگیزش بالا، علاقه‌مندی به فعالیت‌ها، سرگرمی‌ها و موضوعات باارزش، مهارت‌های ارتباطی بالا، توانایی بالا در حل مسئله، حافظه فوق‌العاده، کنجکاوی زیاد، بصیرت استثنایی، قدرت استدلال بالا، خلاقیت استثنایی، شوخ‌طبعی، حساس و تحریک‌پذیری ذکر می‌کند (آزاسته، ۱۳۸۳، ص ۷). این خصوصیات گرچه برخی از ویژگی‌ها را بیان کرده است؛ اما دارای نقص بوده و برآنیم که با استفاده از آیات قرآن کریم به بیان خصوصیات و ویژگی‌های آنان بپردازیم.

جدول ۲: ویژگی‌های برجسته نخبگان از منظر قرآن کریم

ردیف	دسته بندی کدها	نقاط تمرکز	مقوله بندی
۱	A14+A19+A51+A53+A60+A68+A60	استمدادطلبی از خداوند	حیطه بینشی
۲	A29+A37+A71+A87+A51+A62+A99	پاکی و طهارت	
۳	A18+A40+A76+A83+A40+A52+A76	تأثیرپذیری از آیات و نشانه‌های هستی	
۴	A21+A27+A46+A30+A59+A82	دانش و حکمت	
۵	A8+A34+A51+A78+A20	مبری از هرگونه شرک و ظلم	
۶	A6+A28	تفکر	
۷	A1+A6+A11+A12+A13+A14+A16+A27+A31+A45 +A47+A57	شایستگی و ظرفیت	حیطه گرایشی
۸	A9+A39+A42+A64+A69+A72+A74+A82+A90+A91 +A74	رشد فکری بر مبنای تقوی	
۹	A10+A16+A35+A43+A53+A61+A78	بازگشت کننده به سمت خدا	
۱۰	A72+A78+A88+A89+A90+A91	به‌گزینی در انتخاب	
۱۱	A51+A65+A66+A87+A65+A68	توکل و عزم	
۱۲	A36+A50+A67+A70	امیدواری	
۱۳	A11+A12+A34	شکرگزاری در هر شرایط	
۱۴	A19+A74	نشاط روحی	
۱۵	A13+A17+A20+A25+A26+A33+A34+A43+A52+ A47+A77+A84+A95	طاعت و بندگی	حیطه منشی
۱۶	A3+A23+A38+A57+A59+A62+A70+A79+A81+A86 +A98+A100+A101+A102	اصلاح‌گری در جامعه	
۱۷	A15+A48+A53+A60+A46+A69+A90+A55	صبر و شکیبایی	
۱۸	A7+A45+A54+A75+A87+A91+A92	خلاقیت	
۱۹	A22+A24+A49+A58+A81+A98	سبقت در کارخبر	
۲۰	A30+A32+A44+A56+A74+A85	شجاعت	
۲۱	A63+A66+A73+A103+A29	پرورش در محیط مناسب	
۲۲	A2+A4+A5+A41+A44	روحیه تلاش‌گری و جهادی	
۲۳	A1+A31+A55+A95	موفقیت در آزمون‌های الهی	
۲۴	A72+A93	مهاجرت در راه خدا	
۲۵	A80+A10	مهارت و تخصص	
۲۶	A94	وقت‌شناسی و اقدام به موقع	

براساس جدول ۲ ویژگی‌های نخبگان با توجه به استخراج ۲۶ مؤلفه از ویژگی‌های نخبگان، براساس روش تحلیل محتوی و پس از کدگذاری و دسته‌بندی کدها، همچنین براساس کاربرد این ویژگی‌ها در عملکرد نخبه، در سه محور و حیطه دسته‌بندی شد. حیطه بینشی مبانی نظری نخبه را تبیین کرده، حیطه گرایشی تمایلات و علاقه‌مندی‌های نخبه را به تصویر کشانده و حیطه منشی ویژگی نخبه را در عرصه عملی نمایان می‌سازد.

#### ۳-۴. روش‌ها و معیارهای قرآن کریم در معرفی نخبگان

قرآن کریم برای معرفی نخبگان ملاک‌ها و معیارهای خاصی را لحاظ نموده است که هر کدام نقش تربیتی را در جهت رشد و اصلاح جامعه به همراه دارد. بدون تردید برای تکریم و پاسداشت نخبگان در جامعه، همچنین به‌کارگیری آنان در جایگاه‌های متناسب با حوزه تخصص آنان، مستلزم شناخت و درک صحیح مردم از آنان می‌باشد. قرآن کریم با توجه به رویکرد هدایتی آن به جهت نشان دادن راه و مسیر، همچنین فرهنگ نخبه‌گرایی و نخبه‌پروری، و آگاهی‌بخشی و تنبیه، با معیارها و روش‌هایی، نخبگان و برگزیدگان خود را به جامعه معرفی نموده است.

جدول ۳: معیارها و شیوه‌های معرفی نخبگان در قرآن کریم

ردیف	دسته بندی کدها	نقاط متمرکز	مقوله بندی
۱	A13+A19+A21+A41+A44+A74+A87	بیان موفقیت‌ها و دستاوردها	فرهنگ نخبه‌گرایی و نخبه‌پروری
۲	A9+A10+A12+A16+A27+A40+A46+A51+A52+A56+A59+A63+A64+A66+A67+A70+A71+A80+A85+A97+A18+A63	مورد لطف ویژه	
۳	A62+A63	شفاعت‌کننده	
۴	A1+A4+A29+A32+A33+A57+79	صاحب رتبه و منزلت	
۵	A15+A25+A26+A30+A34+A45+A54+A58+A74+A102	معرفی الگو	ارائه راه و مسیر صحیح
۶	A73	اصالت و سابقه نیک	
۷	A23+A24+A81+A73+A98+A99	اصلاح‌گر و تحول ساز	
۸	A3+A5+A23+A72+A73+A75+A64+A100+A101	عمل‌گرا	
۹	A6+A7+A14+A17+A20+A77+A78+A88+A23+A72	انتخاب احسن	آگاهی‌بخشی و تنبیه
۱۰	A8 +A28+A38+A39+A96	تذکر و یادآوری	
۱۱	A2+A22+A42+A82+A94	روش مقایسه‌ای	
۱۲	A47+A87+A51	روش داستانی	
۱۳	A35+A36+A43+A48+A49+A50+A61	رجوع به درگاه الهی	
۱۴	A31+A53+A55+A60+A65+A87+A93+A68	عزم در حل مشکلات	



با توجه به نتایج جدول ۳، شیوه‌های معرفی نخبگان در قرآن کریم، این معیارها در چهارده قالب مشخص گردید و بعد از دسته‌بندی آنها و در نظر گرفتن اهداف قرآن کریم از حیث هدایت و رشد جامعه، برخی از معیارها همچون صاحب رتبه و منزلت، ناظر به بسط و گسترش نخبه‌پروری در جامعه بوده و به همین خاطر آنها در مقوله «فرهنگ نخبه‌گرایی و نخبه‌پروری» قرار گرفته، برخی از معیارها همچون معرفی الگو، تبیین‌کننده مسیر و حرکت بوده و به این سبب در مقوله‌ای تحت عنوان «ارائه مسیر و راه صحیح» قرار گرفته و در نهایت بعضی دیگر از معیارها چون تذکر و یادآوری در جهت بیداری و تذکر بوده و به این سبب در مقوله‌ای تحت عنوان «آگاهی بخشی و تنبه» قرار گرفته‌اند.

#### ۴-۴. راهکارهای قرآنی در رشد و تقویت نخبگان

از آنجایی که قرآن کریم مأموریت ساختن انسان‌ها را به عهده دارد، برای هر شخص براساس توانایی‌ها و قابلیت‌ها، منزلت و هدایتی در شأن او در نظر گرفته است و چنانچه بسترهای لازم توسط انسان فراهم شود خداوند نیز مقدمات رشد و رسیدن به مطلوب را برای او هموار می‌سازد. نخبگان که طیفی بسیار تأثیرگذار در معادلات اجتماعی هستند، هرگونه تغییر و تحول در عرضه اجتماعی تابعی از عملکرد، همسویی آنان براساس نیازها و ارزش‌های جامعه می‌باشد از منظر قرآن کریم بسیار بااهمیت می‌باشد.

جدول ۴: مؤلفه‌های رشد و تقویت نخبگی در قرآن کریم

ردیف	دسته بندی کدها	نقاط متمرکز	مقوله‌بندی
۱	A9+A10+A11+A13+A14+A27+A44+A45+A46+A47+A51+A52+A59+A85+A87+A83	عطای علم و حکمت	پرورش فکر واندیشه
۲	A6+A85+A70+A67+A64+A52+A51+A49	قدرت تشخیص صحیح	
۳	A18+A19+A20+A21+A24+A33+A47+A54+A55+A59+A63+A65+A66+A71+A73+A74+A76+A77+A78+A80+A84+A92+A53	رحمت و غفران الهی	
۴	A2+A42+A65+A73+A75+A77+A88+A89+A90+A91	پادشاه‌های دنیوی و اخروی	
۵	A79	محبوبیت اجتماعی	مواهب و عنايات ویژه
۶	A2+A7+A9+A12+A16+A23+A28+A34+A64	برخورداري از زندگي نیکو	
۷	A8+A18+A25+A26+A34+A35+A40+A43+A82+A98+A99+A101	هدایت در مسیر صحیح	
۸	A12+A7+A3+A16+A30+A37+A44+A51+A53+A56+A57+A61+A70+A80+A85+A86+A87+A97	تمکن و قدرت	

انگیزه‌دهی و تقویت روحی	نجات از بحران‌ها	A8+A48+A49+A50+A59+A60+A68+A96	۹
	امدادهای غیبی	A58+A68+A69+A83+A86	۱۰
	زدودن ناپاکی و ناخالصی	A28+A29+A42	۱۱
	خشنودی و رضایت خداوند	A38+A62+A72+A92	۱۲
	نصرت و پیروزی در کار	A60+A44	۱۳
ارتقاء رتبه و منزلت	برتری بر دیگران	A2+A11+A29+A57+A72+A93+A27+A100+A102	۱۴
	برگزیدگی	A22+A25+A28+A29+A30+A31+A32+A34+A35+A36+A37+A38+A40+A41+A43+A51+A52+A57+A95	۱۵
	الگو و پیشوایی	A15+A31+A58	۱۶
	مقام صالحین	A17+A36+A81	۱۷
	ترقیع درجه	A1+A3+A4+A5+A39+A62+A93+A94	۱۸

نخبگان به سبب ویژگی‌ها در یک یا چند بعد، استعداد رشد را دارا می‌باشند. «نخبه شخصیتی برگزیده ممتاز، دانا و واجد استعداد و توانایی ذهنی فوق العاده است. این توانایی و استعداد ممکن است کلی یا استعدادی خاص نظیر استعداد موسیقی یا ریاضی باشد. عملکرد این شخصیت ممکن است در زمینه‌های مختلفی همچون توانایی‌های کامل هوشی، استعدادی خاص، تفکر مواد سازنده و خلاق و توانمندی‌های رهبری فراتر از معمول باشد» (آراسته، ۱۳۸۲، ص ۵). یکی از شاخصه‌های رشد، در دستیابی به موفقیت بحث کیفی‌سازی آموزش می‌باشد. به میزان این کیفیت زمینه‌های رشد در افراد برگزیده ایجاد می‌گردد: «نایتینگل<sup>۱</sup> و اونیل<sup>۲</sup> یادگیری با کیفیت در آموزش عالی را شامل توانایی در کشف دانش، حفظ درازمدت دانش، ایجاد ارتباط، ایجاد ارتباط میان دانش جدید و قدیم، کشف دانش جدید، بهره‌گیری از دانش برای حل مسئله، توانایی در انتقال دانش و علاقه‌مندی به یادگیری ذکر می‌کنند» (همان، ص ۱۰).

با توجه به نتایج جدول ۴ پس از استخراج ۱۸ مؤلفه تقویت، مؤلفه‌هایی که در جهت ارتقای فکری بوده در مقوله‌ای به نام «پرورش فکر و اندیشه» قرار گرفت. مؤلفه‌هایی که ناظر به موهبت‌ها و عنایات ویژه خداوند درباره برگزیدگان و نخبگان مورد نظر بود، در مقوله‌ای تحت عنوان «موهبت و عنایات ویژه» گذاشته شد. مؤلفه‌هایی که جزئی از عوامل انگیزشی بوده و سبب تقویت روحی آنان گردیده، به عنوان مقوله «انگیزه‌دهی و تقویت روحی» نام‌گذاری شد. مؤلفه‌هایی که در آنها نوعی ارتقای مقام و رتبه از ناحیه خداوند متعال بود، تحت مقوله «ارتقای رتبه و منزلت»

1. niyhtinyle

2. oneil

نام‌گذاری شد که در واقع شیوه‌های حمایتی و هدایتی خداوند متعال درباره نخبگان مورد نظر قرآن را بیان می‌دارد.

#### ۴-۵. آثار نخبه‌گرایی در جامعه اسلامی از منظر قرآن کریم

با عنایت به اینکه یکی از مؤلفه‌های اساسی در توسعه هر جامعه‌ای نیروی کار متخصص و خبره می‌باشد و در نظر گرفتن سرعت فزاینده علم و تکنولوژی که توسط نخبگان انجام می‌پذیرد، ضرورت دارد که اهتمام ویژه‌ای به جریان نخبگی داشته و کارکرد آنان در جامعه مورد توجه قرار گیرد. از رسول خدا ﷺ در مورد معنای آیه «لِيُؤْتِكُمْ أَكْثَرَ بِمَا سَأَلْتُمُوهُ» (ملک، ۲) سؤال شد، ایشان در جواب فرمودند: «یعنی تا آنکه شما را بیازماییم که کدام یک عقل بهتر و ورع بیشتر از محارم خدا دارید و کدام یک سریع‌تر در اطاعت خدا باشید» (سیوطی، ۱۴۰۴ق، ج ۴، ص ۲۱۱). در جدول شماره ۵ اثربخشی و کارکرد نخبگان در جامعه اسلامی دسته‌بندی و کدگذاری شده است:

جدول ۵: اثربخشی و کارکرد نخبگان در جامعه اسلامی از منظر قرآن کریم

ردیف	دسته بندی کدها	نقاط تمرکز	مقوله بندی
۱	A15+A26+A28+A34+A45+A47+A49+A57+A58+A95+A37+A39+A53+A54	الگومداری	بسترسازی وزیر ساخت
۲	A37+A38+A39+A40+A46+A48+A51+A52+A83+A84+A65	عبرت و پندآموزی	
۳	A9+A11+A12+A13+A16+A20+A21+A27+A32+A63+A76	شکرگزاری	
۴	A6+A7+A31+A55+A57+A75+A77+A77+A87	هدایت‌گری و راهبری	
۵	A71+A73+A38+A71+A99+A23	تربیت و نخبه‌پروری	
۶	A1+A42+A68	آزمودن	
۷	A2+A41	هویت‌بخشی	
۸	A2+A10+A18+A22+A25+A29+A43+A50+A52+A59+A64+A67+A68+A87+A97+A32+A43+A52+A64+A72+A81+A100+A10+A102	حفظ حدود الهی	تثبیت و پویایی
۹	A8+A32+A35+A36+A42+A44+A56+A60+A62+A63+A66+A93+A96+A20+A66+A67+A74	مدیریت توحیدی	
۱۰	A3+A72+A74+A81+A92+A94+A73+A92+A98	رشد و تعالی‌یابی	
۱۱	A5+A24+A30+A41+A69+A79	ایجاد انگیزه و روحیه جهادی	
۱۲	A61+A70+A80	شایسته سالاری	
۱۳	A4+A17+A62+A43+A72+A81	استحکام درونی	
۱۴	A76+A85	عدالت گستری	
۱۵	A11+A12+A12+A23	علم نافع	

با توجه به نتایج جدول پیشین ۱۵ مؤلفه اثربخشی نخبگان مشخص شده و در نهایت با توجه به رویکرد هر کدام از این مؤلفه‌ها در دو دسته، یکی بسترسازی و زیرساخت و دیگری تثبیت و پویایی طبقه‌بندی می‌شوند.

## ۵. تحلیل محتوایی کمی

### ۵-۱. اعتبارسنجی کدگذاری‌ها

از آنجا که در کدگذاری به لحاظ برداشت‌های متفاوت ذهنی از مفاهیم، احتمال خطا وجود دارد، جهت اعتبارسنجی پژوهش، توسط پژوهشگران دیگر این کدگذاری باید به مرحله انجام برسد. در یک پژوهش کیفی، اعتبار به میزانی که محقق توانسته است پدیده مورد مطالعه یا متغیرهای مربوط به آن را بررسی و بیان کند، اشاره دارد. میزان پایایی بین کدگذاران، مشخص‌کننده کیفیت پژوهش انجام شده می‌باشد. برای میزان پایایی از فرمول زیر که به ضریب کاپای کوهن (K) معروف است استفاده می‌شود:

$$k = \frac{p_0 - p_e}{1 - p_e}$$

در این فرمول،  $p_0$  نسبت واحدهایی است که در مورد آنها توافق وجود دارد، و  $p_e$  نسبت واحدهایی است که احتمال توافق تصادفی وجود داشته باشد. ضریب کاپا بسته به درجه توافق بین صفر و یک متغیر بوده و مقادیر نزدیک به یک نشانگر شدت توافق، و بالا بودن کیفیت پژوهش، و مقادیر نزدیک به صفر نشانگر ضعیف بودن توافق و در نهایت ضعیف بودن روش تحقیق می‌باشد. همچنین مقادیر منفی نشانگر این است که تعداد توافقات در کدگذاری‌ها کمتر از تعداد توافقات تصادفی احتمالی است.

لندیس<sup>۱</sup> و کوخ<sup>۲</sup> (۱۹۹۷م) سطوح متفاوت ضریب کاپا را به شرح جدول ذیل تقسیم‌بندی کرده‌اند:

جدول ۶: ضریب کاپا

شدت توافق	ضریب کاپا
ضعیف	کوچکتر از ۰
نسبتاً ضعیف	بین ۰/۱ تا ۰/۲
متوسط	بین ۰/۲ تا ۰/۴
نسبتاً زیاد	بین ۰/۴ تا ۰/۶
زیاد	بین ۰/۶ تا ۰/۸
تقریباً کامل	بین ۰/۸ تا ۱

1. Landis

2. Koch

در این پژوهش پس از کدگذاری توسط محقق دیگر (A) و قرار دادن در فرمول ضریب کاپا، اعتبارسنجی کدگذاری به شرح ذیل به دست آمد:

جدول ۷. اعتبارسنجی کدگذاری‌ها

شدت توافق کل	میانگین کل	A			متغیرهای موجود	
		شدت توافق	ضریب کاپا	تعداد کد موافق		
زیاد	۰/۷۱	نسبتاً زیاد	۰/۵۷	۷۲	۳۱	ویژگی‌ها
		زیاد	۰/۷۸	۸۵	۱۸	معیارهای معرفی
		زیاد	۰/۷۴	۸۲	۲۱	شیوه‌های تقویت
		زیاد	۰/۷۷	۸۴	۱۹	اثربخشی

همان‌گونه که مشاهده می‌شود پس از محاسبه ضریب کاپا، برای چهار مقوله برگزیدگی، معیار معرفی، شیوه‌های تقویت و اثربخشی، برای کدگذاری A، همچنین محاسبه میانگین آنها مشخص گردید مقوله معیار معرفی با ۰/۷۸ و شدت توافق «زیاد» از سه مقوله دیگر بیشتر بوده و مقوله ویژگی‌ها با ۰/۵۷ و شدت توافق «نسبتاً زیاد» کمترین شدت توافق داشته است. همچنین پس از محاسبه میانگین کل ضریب کاپا مشخص شد که این میانگین ۰/۷۱ بوده و شدت توافق آن نیز «زیاد» می‌باشد.

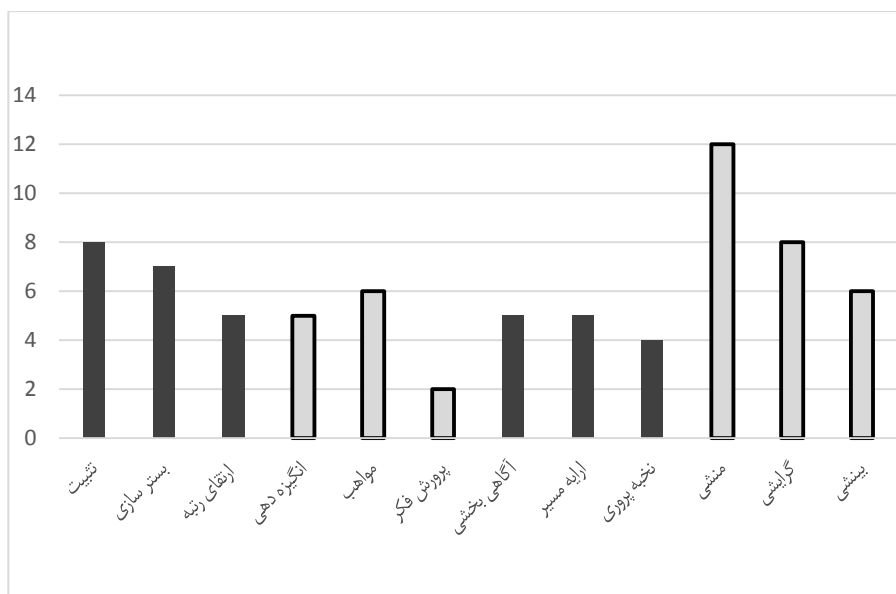
#### ۲-۵. فراوانی یافته‌ها

پس از استخراج مؤلفه‌های مورد نیاز از جدول تحلیل محتوایی و مشخص شدن مقوله‌بندی‌ها، جهت تحلیل و بررسی بیشتر باید از حیث کمی و عددی آنها را مورد مطالعه قرار داد. «تحلیل‌های کمی راه برای تحلیل‌های کیفی را هموار می‌کنند و در اصل نشان می‌دهند که محقق براساس چه مبنایی به تحلیل کیفی پرداخته است (کرپیندورف، ۱۳۷۸، ص ۲۶). در جدول ۸ به شرح ذیل یافته‌های پژوهش را در جدول فراوانی گذاشته و پس از رسم نمودارها، براساس درصد فراوانی یافته‌ها به تحلیل آنها پرداخته می‌شود:

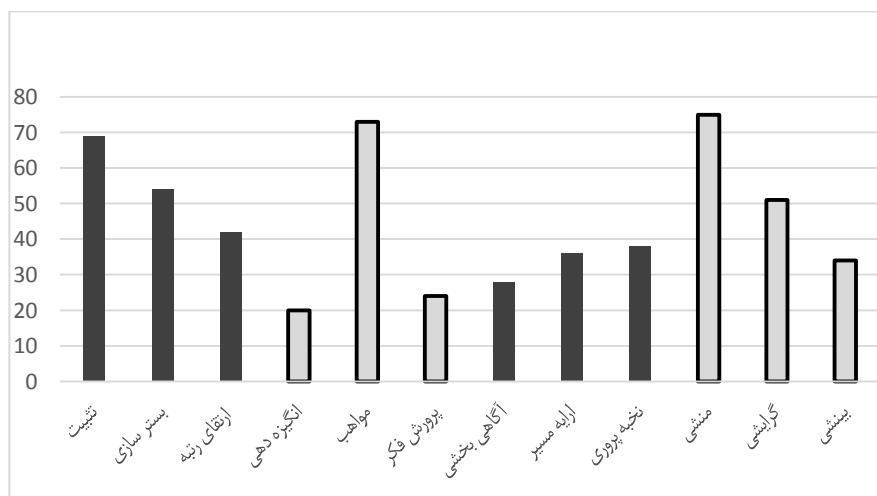
جدول ۸. فراوانی یافته‌ها

عوامل	مقوله‌بندی	تعداد مؤلفه	فراوانی	درصد فراوانی	مجموع درصد
برگزیدگی	حیطه بینشی	۶	۳۴	۲۱/۲۵	۱۰۰
	حیطه گرایشی	۸	۵۱	۳۱/۸۷	
	حیطه منشی	۱۲	۷۵	۴۶/۸۸	
معیار معرفی	فرهنگ نخبه‌گرایی و نخبه‌پروری	۴	۳۸	۳۷/۲۵	۱۰۰
	ارائه راه و مسیر	۵	۳۶	۳۵/۲۹	
	آگاهی‌بخشی و تنبه	۵	۲۸	۲۷/۴۵	
شیوه‌های تقویت	پرورش فکر و اندیشه	۲	۲۴	۱۵/۰۹	۱۰۰
	مواهب و عنایات ویژه	۶	۷۳	۴۵/۹۱	
	انگیزه‌دهی و تقویت روحی	۵	۲۰	۱۲/۵۷	
	ارتقای رتبه و منزلت	۵	۴۲	۲۶/۴۳	
اثربخشی	بسترسازی و زیر ساخت	۷	۵۴	۴۳/۹۰	۱۰۰
	تثبیت و پویایی	۸	۶۹	۵۶/۱۰	

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود در مقوله ویژگی‌ها، حیطه منشی با ۴۶/۸۸ درصد فراوانی و تعداد ۱۲ مؤلفه و تعداد ۷۵ فراوانی، بیشترین درصد نسبت به دیگر حیطه‌ها داشته و به این معنی است که مهم‌ترین ویژگی‌های نخبگان، ویژگی‌های آنان در عرصه عمل و رفتار می‌باشد. در مقوله معیار معرفی، معیار فرهنگ نخبه‌گرایی و نخبه‌پروری با ۳۷/۲۵ درصد فراوانی و ۴ مؤلفه و تعداد ۳۸ فراوانی، بیشتر از معیارهای دیگر بوده، و این پیام را می‌رساند که مهم‌ترین هدف قرآن کریم در معرفی نخبگان فرهنگ نخبه‌گرایی و نخبه‌پروری می‌باشد. در مقوله شیوه‌های تقویت، شیوه مواهب و عنایات ویژه با ۴۵/۹۱ درصد فراوانی و ۶ مؤلفه و تعداد ۷۳ فراوانی، مهم‌ترین شیوه از منظر قرآن کریم بوده است که نشانگر نظر لطف ویژه خداوند نسبت به بندگان برگزیده‌اش می‌باشد و در نهایت مقوله اثربخشی، تثبیت و پویایی با ۵۶/۱۰ درصد فراوانی و تعداد ۸ مؤلفه و تعداد فراوانی ۶۹، مهم‌ترین مرحله اثرگذاری بوده که مشخص می‌کند مرحله تثبیت و پویایی دارای اهمیت بیشتری بوده است. نمودار میله‌ای مقوله‌ها به شرح ذیل رسم شده است:



نمودار میله‌ای تعداد مؤلفه‌ها

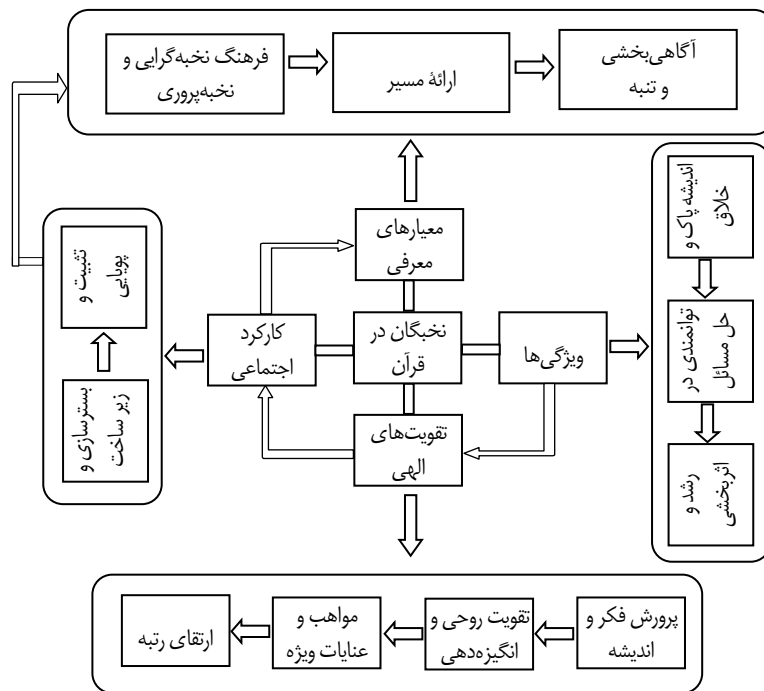


نمودار میله‌ای فراوانی مؤلفه‌ها

درواقع می‌توان گفت که مهم‌ترین شاخصه در بحث نخبگی با توجه به نمودار، برخورداری از مواهب و عنایات ویژه خداوند می‌باشد که در بحران‌ها و لحظات حساس زندگی انسان نخبه را از بن‌بست‌ها خارج نموده و در هر زمانی که نیاز باشد، به شیوه‌های گوناگون یاری‌گر او خواهد بود.

### ۶. مدل جامع نخبگی در قرآن کریم

پس از استخراج مقوله‌ها از هر قسمت، اینک می‌توان در یک نگاه براساس ارتباط مقوله‌ها و مؤلفه‌ها با یکدیگر، همچنین مراحل متوالی آنان، به مدل جامع نخبگی از منظر قرآن به شرح ذیل دست یافت:



مدل جامع نخبگی در قرآن کریم

### ۷. نتیجه

۷-۱. یکی از شاخصه‌های نخبگی در قرآن کریم اثربخشی آنان در جهت رشد و اصلاح جامعه بر مبنای ارزش‌های دینی می‌باشد. رسیدن به جامعه مطلوب و آرمانی تابعی از عملکرد نخبگان و همسویی آنان در فرایند توسعه و رشد جامعه می‌باشد. اثربخشی نخبگان در دستیابی به یک جامعه مطلوب و آرمانی در دو مرحله متوالی قابل طرح است: ۱. بستر سازی و زیرساخت؛ ۲. تثبیت و پایداری.

۷-۲. برخلاف نظر جامعه‌شناسان غربی که بر اصالت داشتن فرد و یا منافع شخصی، گروهی و حزبی آن تکیه دارد، هدف از نخبگی در قرآن کریم راهبری و اصلاح در جهت آرمان‌های



اسلامی-انسانی بوده و رویکرد نخبگان در جامعه، رویکردی راهبری و هدایتی می‌باشد. تا آنجایی که نخبه مورد نظر قرآن کریم خود را فدای آرمان‌ها و ارزش‌های متعالی جامعه کرده و به واسطه چنین ایثاری به مراتبی از کمال و رشد دست می‌یابد.

۷-۳. پس از تعیین شاخصه‌های نخبگی، تعریف حاصل از این شاخصه‌ها براساس شاخصه‌های قرآنی مشخص شد:

نخبه کسی است که دارای شایستگی و توانمندی ویژه بوده، از استعدادها و قابلیت‌هایش بهترین استفاده را نموده، و بر مبنای رضایت‌مندی و حمایت‌های خداوند، دارای چشم‌اندازی آرمانی بوده و در جهت رشد و اصلاح جامعه فردی الگو، تحول‌گرا و کارساز می‌باشد.

۷-۴. با توجه به نتایج جدول تحلیل محتوی می‌توان در قرآن کریم سطوح نخبگی را تبیین نمود؛ به عبارتی در تراز عالی آن انسان کامل وجود دارد که از هر نظر استعداد رشد او به حد کمال رسیده است. انبیاء و اوصیای الهی را می‌توان نمونه آن دانست و در تراز پایین‌تر و به میزان توانمندی و شایستگی هر فرد، سطوحی از نخبگی را دارا می‌باشد. و بر این مبنا الگوی استخراج شده خیالی و غیرواقعی نخواهد بود.

## ۸. پیشنهادات

۸-۱. تبیین استراتژی نخبگی براساس آموزه‌های وحیانی و فرهنگ‌سازی در جامعه بر این اساس.

۸-۲. چشم‌انداز شکل‌گیری تمدن اسلامی نوین اسلامی برآمده از روح تعالیم انسان‌ساز قرآنی، توسط نخبگان جهت جبران عقب‌ماندگی گذشته و حرکت در مسیر رشد و توسعه بر مبنای یک استراتژی واقع‌بینانه و الگویی برآمده از آموزه‌های دینی، امری اولویت‌دار می‌باشد.

۸-۳. استراتژی نخبگی در فرهنگ قرآن کریم و مقایسه آن با فرهنگ جوامع غربی.

۸-۴. شیوه‌های هدایتی قرآن کریم در مورد نخبگان و برگزیدگان الهی.

۸-۵. بررسی فرایند الگوپذیری جامعه از نخبگان براساس آموزه‌های دینی.

۸-۶. بررسی تأثیران متقابل نخبگان و حاکمان در جامعه اسلامی.

## منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۳)، قم: دارالقرآن الکریم (دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی).
۲. آراسته، حمیدرضا و مریم محمودی‌راد (۱۳۸۳)، «شناسایی، ویژگی‌ها و رشد نخبگان»، رهیافت، ش ۳۲، زمستان. ص ۴-۱۲.
۳. ازغندی، علیرضا (۱۳۸۵)، نخبگان سیاسی ایران بین دو انقلاب، تهران: قومس.
۴. اعرافی، علیرضا (۱۳۹۳)، «نقش نخبگان دینی در تربیت دینی»، مجله اسلام و پژوهش‌های تربیتی، سال ۶، ش ۱، پیاپی ۱۱، بهار و تابستان، ص ۲۵-۴۴.
۵. ایزدی، حجت‌الله (۱۳۷۶)، «مطالعه تطبیقی مکتب نخبه‌گرایی و بحث خواص»، مصباح، ش ۲۳، ص ۵۷-۷۵.
۶. الحسینی، سیدمحمد و مریم مؤمنی (۱۳۹۰)، راهنمای علمی تکنیک تحلیل محتوی، تهران: فرقاب.
۷. باردن، لورنس (۱۳۷۵)، تحلیل محتوا، ترجمه ملیحه آشتیانی و محمد یمینی دوزی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۸. خانی مقدم، مهیار و محمدتقی دیاری بیگدلی (۱۳۹۵)، «مبانی و ارکان بنیادین نخبگی در آموزه‌های قرآنی»، دوره ۲۰، ش ۶۶، ص ۱۱۱-۱۳۰.
۹. روشه، گی (۱۳۷۰)، تغییرات اجتماعی، ترجمه منصور وثوقی، تهران: نشر نی.
۱۰. سادات ناصری، نازیبا (۱۳۹۰)، روش تحلیل محتوی، مشهد: نشر تمرین.
۱۱. سریع القلم، محمود (۱۳۸۱)، عقلانیت و آینده توسعه‌یافتگی ایران، تهران: انتشارات مرکز.
۱۲. سیف‌زاده، حسین (۱۳۷۹)، مدرنیته و نظریه‌های جدید علم سیاست، تهران: دادگستر.
۱۳. سیوطی، عبدالرحمن بن‌ابی‌بکر (۱۴۰۴ق)، الدر المنثور فی تفسیر المأثور، قم: کتابخانه آیة‌الله مرعشی نجفی.
۱۴. طاهری، مازیار (۱۳۸۷)، «نخبه و نخبه‌گرایی»، آموزش علوم اجتماعی، تابستان ۱۳۸۷، ش ۳۹.
۱۵. عباسی مقدم، مصطفی (۱۳۷۱)، نقش اسوه‌ها در تبلیغ، قم: سازمان تبلیغات اسلامی.
۱۶. عقدایی، تورج (۱۳۹۳)، چگونه پایان‌نامه بنویسیم؟، تهران: زوار.

۱۷. فرهادی، روح‌الله (۱۳۸۸-۱۳۸۹)، «نخبه‌گرایی قدیم و جدید»، رهاورد سیاسی، زمستان و بهار، سال ۷، ش ۲۶ و ۲۷، ص ۵۳-۶۷.
۱۸. کریپندورف، کلوس (۱۳۷۸)، مبانی روش‌شناسی تحلیل محتوی، ترجمه هوشنگ نائینی، تهران: روش.
۱۹. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۳)، جامعه‌شناسی، مترجم منوچهر صبوری، تهران: انتشارات نی.
۲۰. مشایخی، قدرت‌الله (۱۳۹۱)، موانع نخبگی از منظر قرآن و حدیث، قم: انصاریان.
۲۱. مهیمنی، محمدعلی (۱۳۷۸)، نخبه‌شناسی در جامعه‌شناسی، تهران: نشر ثالث.
۲۲. ناظری، مهرداد (۱۳۹۲)، جامعه‌شناسی نخبه پروری، تهران: نشر علم.
23. Saxenian, A. (2000), *Brain drain or brain circulation, Modern Asia series*, Harvard university Asia center.
24. *Talented students*, the first nations Education steering committee and the first nations schools association. (2002), West van couver , west Vancouver, BC. p. 1.